

MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

80

1964

2. SZÁM

MAGYAR KÖNYVSZEMLE, 80. ÉVF. 2. SZÁM 113—200 I. BUDAPEST, 1964. ÁPR.—JÚN

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA I. OSZTÁLYÁNAK

könyvtörténeti, bibliográfiai és dokumentációs folyóirata

Megjelenik negyedévenként

Szerkesztő bizottság

DEZSÉNYI BÉLA (h. szerkesztő), MÁTRAI LÁSZLÓ, MEZEY LÁSZLÓ, RÓZSA GYÖRGY,
V. WALDAFFEL ESZTER

Felelős szerkesztő
KÓHALMI BÉLA

E szám munkatársai: SIKLÓS ANDRÁS egyetemi adjunktus, SZIGETI KILIÁN tanár, Pannonhalma, BÁLINT SÁNDOR egyetemi tanár, a néprajztudomány kandidátusa, RADÓ GYÖRGY tudományos kutató, MÓRA LÁSZLÓ, a budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának osztályvezetője, KÓHALMI BÉLA Kossuth-díjas, az irodalomtudományok kandidátusa, ny. egyetemi tanár, HOLL BÉLA tudományos kutató, BORSA GEDEON, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, KELECSÉNYI AKOS tudományos kutató, DÖRNYEI SÁNDOR, az Országos Orvostudományi Könyvtár munkatársa, GERGELY PÁL, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának munkatársa, KENÉZ ERNŐ, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának osztályvezetője, ZÁDOR ANNA, a művészettörténeti tudományok doktora, egyetemi docens, BERZA LÁSZLÓ, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár osztályvezetője, MOLNÁR NÁNDOR, az Agrártudományi Egyetem Könyvtárának munkatársa, KÓHEGYI MIHÁLY muzeológus, Baja, TAKÁCS MENYHÉRT, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, GALAMBOS FERENC tudományos kutató, WEGER IMRE, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának munkatársa, GOMBÓCZ ISTVÁN, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője, SCHNELLER KÁROLY, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, FERENCZYNE WENDELIN LIDIA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, DÁN RÓBERT, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, PÉTER LÁSZLÓ, a Somogyi Könyvtár munkatársa, Szeged, FÖLDI TAMÁS, a Közgazdaságtudományi Intézet könyvtárának vezetője KOZOCSA ISTVÁN főiskolai hallgató

Technikai szerkesztő: DÖRNYEI SÁNDOR

A szerkesztőség egy ívnél terjedelmesebb cikkeket nem fogad el. A kéziratokat az MSZ 9651. szabványnak megfelelő formában kell kiállítani.

Kéziratokat a szerkesztőség nem ad vissza

Szerkesztőség: Budapest VIII., Múzeum krt. 14—16. Telefon: 134—400

A kiadvány előfizethető vagy példányként megvásárolható:

az AKADÉMIAI KIADÓ-nál, Budapest V., Alkotmány u. 21.

Telefon: 111—010, MNB egyszámúszám: 46

Csekkbefizetési számla: 05.915.111—43

az AKADÉMIAI KÖNYVESBOLT-ban, Budapest V., Váci u. 22.

Telefon: 185—612

a POSTA KÖZPONTI HIRLAP IRODÁ-nál, Budapest V., József nádor tér 1.

Telefon: 180—850

Csekk számla: egyéni 61.257, közületi 61.036

SIKLÓS ANDRÁS

Adatok az 1918—1919. évi magyarországi forradalmak könyvkiadásának történetéhez

Magyarországon az első világháború idején az úgynevezett háborús irodalom iránti érdeklődés ellanyhulása, az ilyesféle kiadványok számának csökkenése egyrészt, a Népszava könyvesbolt forgalmának emelkedése, a szocialista irodalom iránti érdeklődés növekedése másrészt, biztos mutatói voltak az idők változásának, a közelgő forradalomnak.

RÉVAY MÓR JÁNOS, a Révai Rt. vezetője a háborús könyvkiadás alakulásáról többek közt a következőket jegyzi fel emlékirataiban (*Írók, könyvek, kiadók. Egy magyar könyvkiadó emlékiratai*. Bp. 1920.): »A világháború kötelességeket rótt azokra is, akik itthon maradtak... elhatároztuk, hogy egy olyan munkát bocsátunk közre, amely a világháború összefoglaló képét tartalmazza, az események rendszeres leírását, folyamatos és könnyen áttekinthető előadását. Ennek a célnak a szolgálatában indítottuk meg. »A világháború képes krónikája« című füzetes vállalatunkat... Erre a munkára szükség volt, igazolta annak sikere, majdnem hatvanezer példányban fogytak el a füzetek a munka megindításakor.

De azután lassan-lassan mind lejjebb és lejjebb szállt az eladott példányok száma... Több mint négy éven át adtuk ki a »Világháború képes krónikáját«, füzetről-füzetre apadó példányszámban, míg azután végül be kellett szüntetni, mert nem volt már kinek kiadni, annyira lepadt az itthonmaradtak száma és annyira nőtt a háború gyűlölete és a háborúval foglalkozó írárok ellen az ellenszenv". (2. köt. 348. l.)

A szociáldemokrata pártnak az 1917. évi országos értekezlet elé terjesztett jelentéséből kitűnik, hogy 1916. augusztus 1 és 1917. január 31 között, vagyis egy félév alatt a könyvkereskedés bevétele közel 50%-kal több volt, mint a háború elején egy teljes esztendő alatt. (*A Pártvezetőségnek az 1917. évi értekezlet elé terjesztendő jelentése*. Bp. 1917. 12. 1.)

A polgári demokratikus forradalom kiadványai

A polgári demokratikus forradalom, amely 1918. október 31-én győzelmet aratott, eltörölte a háborús cenzúrát, és törvénybe iktatta a sajtószabadságot.¹ A nyomdákhoz és kiadóvállalatokhoz a forradalom azonban polgári jellegénél fogva nem nyúlt, azokat továbbra is meghagyta az addigi tulajdonosok kezén. Ilyen körülmények között nem annyira a sajtószabadság deklarálása, mint inkább az a körülmény változtatott a kiadásra kerülő könyvek jellegén, hogy a forradalmi hangulat nyomására még a reakciós, konzervatív kiadóvállalatok is idomulni igyekeztek a megváltozott viszonyokhoz, az új közszellemhez.

Jól jellemzi ezt a helyzetet GELLÉRT Oszkár visszaemlékezése. Az októberi forradalom egyik reprezentáns kiadványát, *A diadalmas forradalom könyve* című, vörös fedő-

¹ 1918. II. néptörvény.

jappal megjelenő gyűjteményes kötetet a konzervatív és nacionalista Légrády cég adta ki. GELLÉRT e munka keletkezéséről a következőket írja: „1918 november első napjaiban arra kértem Légrády Imrét, mentsen fel engem a Pesti Hírlapbeli minden munkáimtól és bizzon meg inkább azzal, hogy könyvet szerkesszek a forradalomról. Ajánlatomat örömmel fogadta; a Légrády-házban én lettem volna — mint a Nemzeti Tanács tagja — az a híd, melyben a lap és könyvkiadó átsétálhatott volna az új magyar valóságba; a Légrádyak legalábbis így képzelték”. (GELLÉRT Oszkár: *Egy író élete*. 1. 1902—1925. 335. 1.)

A „másik Magyarország”, az üldözött és elnyomott eszmék hangja 1918 őszén a felszínre tört és utat talált a nyilvánossághoz. Magyarországon évtizedek óta nem lehetett kiadni Habsburg-ellenes könyveket; most első ízben jelentek meg ilyen jellegű kiadványok és röpiratok.² A háború idején a cenzúra elnyomott minden, a hadvezetést bíráló, a háborús visszasságokat leleplező, a felelősség kérdését boncoló megnyilatkozást; most szabaddá vált az út a háborús korszak bűneinek bemutatására.³

A forradalmi napok eseményeiről — ami jó ideig az érdeklődés középpontjában állt — a brosúrák egész sora számolt be.⁴

A forradalom által hatalomra segített koalíciós kormány pártjai nagy példányszámban adták ki addig csak kevésbé ismert programjaikat.⁵

A könyvkereskedések kirakatait társadalomtudományi, különféle szocialista irányzatokat képviselő könyvek, KAUTSKY, SZABÓ Ervin, KROPOTKIN, OTTO BAUER, KARL KRAUS, JÁSZI Oszkár és mások írásai lepték el; nagy-sietve elkészült WILSON beszédeinek és üzeneteinek magyar fordítása is.⁶

Jellegzetes dokumentumai az időszak kavargó politikai közszellemének a *Forradalmi Könyvtár*, *Károlyi Könyvtár*, *Táltos Könyvtár*, *Természet és*

² BÍRÓ Zoltán: *A Habsburg-ház bűnei. Magyarország 400 éves szenvedésének története*. Bp. 1919. *Magyarország veradója, melyet a Habsburgoknak fizetett 1914-től 1918-ig*. Bp. 1918. *Az osztrák császárok bűnei*. Bp. 1918.

³ BALÁZS Bence: *Borevic nyuj. tábornagy bűnei*. Bp. 1919. DIÓSZEGHY Tibor: *Vádirat az „uzsoki hős” (Szurmay Sándor) ellen*. Bp. 1919. BÖHM Vilmos: *A háborús korszak bűnei*. Bp. 1919.

⁴ *Néhány nap a magyar történelemből. (Az októberi forradalom.)* Bp. 1918. VÁGÓ Géza: *Hogyan tört ki a forradalom. (A négy nap 1918 okt. 28—31.)* Bp. 1918. RÉVÉSZ Mihály: *A győzelmes magyar forradalom*. Bp. 1918. *A polai matróz forradalom története. A „Viribus unitis” csatahajó elsüllyesztése. A polai matrózok hazajövele*. Bp. 1918. *A diadalmas forradalom könyve. A népkormány tagjainak, a forradalom szereplőinek és 75 magyar írónak. önvallomása*. Szerk. GELLÉRT Oszkár. Bp. 1918. MAGYAR Lajos: *A magyar forradalom. Élmények a forradalom főhadiszállásán* Bp. 1918. BÚSFEKETE László: *Katonaforradalmárok*. Bp. 1919. *Forradalmár. A diadalmas vérnélküli magyar forradalom lefolyásának története*. Bp. 1919. A forradalmi napok eseményeit még külön gyerekek számára is feldolgozták: RINGER Lili: *Pukkanás a forradalomban*. Kis történet kicsinyeknek. Bp. 1918.

⁵ JÁSZI Oszkár: *Mi a radikalizmus?* Bp. 1918. POLÁNYI Károly: *A radikalizmus programja és célja*. Szeged, 1918. *Aktuális kérdések, radikális feleletek*. Bp. 1919. *Hogyan akarják a radikálisok szabaddá tenni a népet?* Bp. 1919. *A magyarországi szociáldemokrata párt programja és szervezeti szabályzata*. (Új lenyomat.) Bp. 1919. HOROVITZ Jenő: *A néphez. A magyarországi szoc. dem. párt programjának rövidre fogott magyarázata*. Bp. 1918. *A szociáldemokrácia evangéliumából kérdések és feleletek. Igaz tanítások a magyar munkásnépnek*. (5. kiad.) Bp. 1919. *A függetlenségi és 48-as párt programja*. Bp. 1918. *A függetlenségi Károlyi-párt szózata az országhoz*. Bp. 1919. A politikai élet fellendülését és a pártok, illetve azok programjai iránti érdeklődés növekedését mutatta, hogy ilyen jellegű összefoglaló füzetet ez időben magánvállalkozásként is érdemes volt kiadni: ERDÉLYI Jenő: *Mit akarnak? Károlyi pártja, a szociáldemokraták, radikálisok, keresztény szocialisták, földművelők, bolsevikiek? Az összes magyar politikai pártok programja és szervezete*. Bp. 1919.

⁶ WILSON *Beszédei és üzenetei a háborúról, békéről és a népek szövetségéről*. Összeáll. Bródy Béla, Magyar Lajos. Bp. 1919. WILSON, Woodrow: *Az új szabadság*. Bp. 1919.

Társadalom címmel kiadott könyvsorozatok, amelyeket kétségkívül a forradalmi hangulat és az üzleti számítás egybefonódása hozott létre.

Ezekben a sorozatokban a következő könyvek jelentek meg:

Forradalmi könyvtár : 1. HUGO, Victor: *A tanítás szabadsága*. 2. PILISI Lajos: *Kain és Abel*. 3. HUGO, Victor: *Forradalom és Köztársaság*. 4. MICHELET: *A nő, a család*. 5. MULTATULI: *Az igazi házasság*. 6. HUGO, Victor: *A párizsi békekongresszus 1849-ben*. 7. HUGO, Victor: *Munka vagy anarchia*. 8—10. RÓZSA Ignác: *Útmutató a szocialista irodalomban* : a) *Utópia írók és kommunista kísérletek*. b) *A szocializmus úttörői*. c) *A szocializmus kronológiája*.

Károlyi Könyvtár : 1. KRAUS, Karl: *Búcsúztató. Halotti ének az osztrák-magyar monarchia felett*. 2. KACZÉR Illés: *Az új Magyarország evangéliuma*. 3. BALKÁNYI Béla: *Pénz, munka, állás*. 4. KRÚDY Gyula: *A kápolnai földosztás*. 5. LENGYEL Géza: *Gazdasági politikánk jövője (Mitteleurópától a dunai konföderációig)*.

Táltos Könyvtár: 1. BUZA Barna: *Magyarország igaza*. 2. ILLÉS Béla: *A szellemi munkások és a szocializmus*. 3—4. BRAUN Róbert: *Magyarország feldarabolása és a nemzetiségi kérdés*. 5—7. MIGRAY József: *Szocializmus és népnevelés. Az oktatásügy reformjának alapkérdései*. 8—9. STEIER Lajos: *Csehek és tótok*. 10. ILLÉS Béla: *Spartacus élete*. 11. SZABÓ Dezső: *A forradalmak Ady*. 12—13. JORDÁN Károly: *Arányos választórendszerek bírálata*. 14—15. MIGRAY József: *A vallás világa*. 16. JÁKÓ Géza: *Iparművészek a szocialista társadalomban*.

Természet és Társadalom : KANT, Immanuel: *Az örök béke*. (Fordította, bevezette és jegyzetekkel kísérte BABITS Mihály). OPPENHEIMER Ferenc: *A szociális kérdés*. SZABÓ Ervin: *A szocializmus. Szindikalizmus és szociáldemokrácia*. SPENCER, Herbert: *A katonai és iparostársadalmak szociológiája*.

E sorozat kiadásának terve SZABÓ Ervintől származott. SZABÓ résztvett a sorozat kiadására létrehozott „Uj Magyarország” kiadóvállalat megszervezésében, és az első füzetek anyagát is ő választotta ki.

A polgári demokratikus forradalom által felvetett kérdések közül szinte valamennyiről külön-külön jelentős irodalom keletkezett. A földkérdésről könyvtárat betöltő írás látott napvilágot.⁷

Számarányukat tekintve alig maradtak el e mögött a nemzetiségi kérdést tárgyaló, kozmopolita vagy nacionalista szellemben írt füzetek.⁸

Gyors egymásutánban jelentek meg kiadványok a köztársaságról, a militarizmusról, a közoktatás újjászervezéséről.⁹

⁷ DÁNIEL Arnold: *Földértékkadó vagy földosztás*. Bp. 1918. VARGA Jenő: *Földosztás és földreform Magyarországon*. Bp. 1918. *Értekezelés a birtokreformról a földművelésügyi minisztériumban 1918 november 20-tól november 29-ig*. Bp. 1918. PIKLER Gyula: *Magyar földreform*. Bp. 1919. MÓRICZ Zsigmond: *Népszavazás a földreformról*. Bp. 1919. MÓRICZ Zsigmond: *A földtörvény kis katedája*. Bp. 1919. KRÚDY Gyula: *A kápolnai földosztás*. Bp. 1919. MIGRAY József: *Mit akarunk hát: kié legyen a föld?* Bp. 1919. RUBINEK Gyula: *A földművelő nép földhöz juttatásáról*. Bp. 1919. RÉVAI Mór: *Földet a népnek, pénzt az országnak*. Bp. 1919. SCHANDL Károly: *A földosztásról szóló törvény magyarázata*. Bp. 1919. BÚZA Barna: *Mi van a földművelő nép földhözjuttatásáról szóló törvényben?* Bp. 1919. TAKÁCS József: *A földbirtok reform törvénye*. Bp. 1919. ORMOSS Ede: *A földosztás*. 1919. évi XVIII. néptörvény a földművelő nép földhöz juttatásáról. Bp. 1919. stb.

⁸ JÁSZI Oszkár: *Magyarország jövője és a Dunai Egyesült Államok*. Bp. 1918. *A nemzetiségi kérdés a társadalom és az egyéni fejlődés szempontjából*. Bp. 1919. BRAUN Róbert: *Magyarország feldarabolása és a nemzetiségi kérdés*. Bp. 1919. BUZA Barna: *Magyarország igaza*. Bp. 1919. STEIER Lajos: *Csehek és tótok*. Bp. 1919. STRÓBL Miksa: *Tótok, akik nem akarnak elszakadni Magyarországtól*. Bp. 1919. KALONDAY Pál: *Válasz a román nemzeti komiténak*. Bp. 1918.

⁹ BENEDEK Marcell: *Királyság és köztársaság*. Bp. 1919. *Mi is az a köztársaság?* Írta: Hungaricus. Bp. 1919. KALMÁR Antal: *Köztársasági kiskaté kérdésekben és feleletekben*. Bp. 1919. LINDER Béla: *Kell-e katoná? A militarizmus csödjé*. Bp. 1918. *Kell-e katoná?* Szeged, 1919. *A magyar tanítók szakszervezetének népoktatási programja*. Bp. 1918. MIGRAY József: *Szocializmus és népnevelés*. Bp. 1919. OREL Géza: *Szociális reformok iskoláinkban*. Bp. 1919.

Szabadon lehetett terjeszteni ez időken az egyházat támadó röpiratokat.¹⁰

Az októberi forradalom a múltat idézve, történelmi hagyományként a magyar jakobinusok, az első magyar köztársasági mozgalom emlékéhez nyúlt vissza. A főváros Tanácsa emlékalbumot adott ki MARTINOVICS és társai hamvainak feltalálásáról, és tervbe vette ünnepélyes eltemetésüket, egyidejűleg megjelent néhány a mozgalomra vonatkozó egykorú dokumentum is.¹¹

1918 legvégén, méginkább 1919 elején az új kiadványok között már kitapintható volt az eleinte meghúzódo, de a háttérben újra szervezkedő és erőre kapó ellenforradalom jelentkezése. A reakció a nagybirtok és nagytőke védelmében nem mert nyílt sisakkal a porondra lépni. Valódi céljait parasztfogó demagógiába burkolta, a vallás védelmezőjeként lépett fel, antiszemita és sovíniszta jelszavakkal a nacionalista szenvedélyek felszítására törekedett.¹²

Az első kommunista kiadványok

1918. november végén megalakult a Kommunisták Magyarországi Pártja és követelésként a forradalmi vívmányok védelmét, az ellenforradalom elleni következetes harcot, a forradalom továbbvitelét írta zászlajára. Az ellenforradalmi kiadványokkal egyidejűleg megjelentek a pesti utcán az első kommunista röpiratok. E kiadványok közvetítették először Magyarországra a lenini eszméket, a bolsevikok tanítását; eljövendő események előhírnökei voltak, és ezért viszonylag csekély számuk ellenére is igen fontos helyet foglalnak el a korszak politikai irodalmában.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának kiadásában megjelenő brosrák azoknak az agitációs füzeteknek újra való kiadását és továbbfolytatását jelentették, amelyek első ízben 1918 tavaszán és nyarán Szovjetországban jelentek meg.

A Szovjetországban levő magyar hadifoglyok 1918 márciusában létrehozták az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportját. A csoport a felvilágosító munka segítésére két kiadványsorozatot indított *Kommunista Könyvtár* és *Forradalmi Írások* címmel. A *Kommunista Könyvtár*-ban nagyobb terjedelmű, a marxizmus alapvető tanításait ismertető füzetek,

¹⁰ *A csuhások*. Bp. 1919. SOMOGYI Béla: *A keresztényszocialis néppárt programja az igazság megvilágításában*. Bp. 1919. VANCZÁK János: *A klerikális mételey, vagy mit keresnek a vallás és hit emberei a munkásszakszervezetekben*. Bp. 1919.

¹¹ *A magyar jakobinusok emlékezete*. A vértanúk hamvainak feltalálása alkalmából kiadta Budapest főváros közönsége. Bp. 1919. KAZINCZY Ferenc — SZIRMAY Antal: *Az első magyar köztársasági forradalom*. A magyar jakobinusok története. Sajtó alá rendezte BRAUN Soma. Bp. 1918.

¹² *Kié legyen a föld?* Bp. 1919. Orsz. Földművespárt. *Földművelők, cselekedjetek!* Bp. 1919. Magyar Gazdaszövetség. *Halljuk a szociáldemokratákat! Halljuk a radikálisokat!* Győr, 1919. Győregyházmegyei Kny. LOMBOS Alfréd: *Egyház és állam*. Bp. 1919. RADICSICS Elemér: *Reflexiók az októberi forradalomhoz. A középosztály és a zsidóság szerepe*. Bp. 1919. KERTÉSZ István: *A világháború után. (A forradalom.)* Debrecen, 1919. *Le problème de la Hongrie. Les femmes hongroises aux femmes du monde civilisé*. Par Emma de RI-TOÓK et Charlotte de GEŐCZE. Avec la préface de Cecile de TORMAY. Bp. 1919.

a *Forradalmi Írások* sorozatban népszerű, agitációs jellegű röpiratok láttak napvilágot.¹³

Ezekből a füzetekből a breszti békét követően hazatérő magyar hadifoglyok révén egyes példányok már a forradalmat megelőző hónapokban is eljutottak Magyarországra.¹⁴ De széles körökben ismertté e kiadványok akkor váltak, amikor a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása után a párt azokat saját kiadványaiként, nagy példányszámban kezdte terjeszteni. A Szovjetországból már kiadott füzeteken kívül idehaza több új, először Magyarországon megjelenő kiadvány is napvilágot látott. Így a *Forradalmi Írások* sorozatában: *A szakszervezetek egységéért* és *Le a hajcsárvalasztmányokkal* címmel jelent meg két, a forradalom által közvetlenül felvetett aktuális kérdéssel foglalkozó röpirat. Ezek közül az első név nélkül kiadott füzet SZÁNTÓ Bélának, a párt egyik alapítójának az írása volt, és az egységes szakszervezetek további fenntartása mellett szállt síkra, a második a szociáldemokraták által javasolt, a forradalmi üzemi tanácsok leszerelését célzó üzemi választmányok ellen foglalt állást.

Mind a *Kommunista Könyvtárban*, mind a *Forradalmi Írások* sorozatban kiadott füzetek, különösképpen KUN Béla elevenen megírt röpiratai, rövid idő alatt népszerűvé váltak és jelentős szerepet játszottak a tömegek felvilágosításában, a forradalom előrehajtásában.

A *Kommunista Könyvtár* kiadványai közt jelentek meg LENIN egyes művei először Magyarországon. Az első magyar nyelvű LENIN-kiadvány *A harc útja* című füzet volt, amely az áprilisi téziseket, LENIN ezzel kapcsolatos levelét és a Szovjetek harmadik kongresszusán 1918 januárjában elmondott beszédét tartalmazta. Ehhez a kiadványhoz KUN Béla írt előszót; ez az előszó LENIN életének és tevékenységének első magyar nyelvű ismertetése és méltatása. 1919 februárjában megjelent az *Állam és forradalom* RUDAS László fordításában. RUDAS fordítását az akkoriban napvilágot látó német nyelvű kiadás alapján készítette el, és azt — az előszó tanúsága szerint — az orosz nyelvű szöveggel KUN Béla vetette össze. RUDAS a könyvhöz írt bevezetőjében LENIN munkáját az opportunizmus elleni lángoló vádiratnak nevezte és kiemelte, hogy a könyv, ha név szerint a magyar szociáldemokratákat nem is említi, róluk, Magyarországról is szól.

Az említett két kiadványon kívül a kommunista sajtó 1919 elején közölte LENIN: *Demokrácia és diktatúra* című cikkét (*Vörös Újság*, 1919. január 18, 21, 23.), *A proletárforradalom és a renegát Kautsky* című tanulmányt és az ugyanazon címmel kiadott könyv egy fejezetét (*Internationale*, 1919. 3—4. 5. sz.). Az *Állam és forradalom*ból 1918 novemberében részleteket közölt a *Ma* című folyóirat is.

A *Kommunista Könyvtárban* LENIN művei mellett az OK(b)P más akkori vezetőinek, különösen az úgynevezett „baloldali” kommunistáknak az írásai

¹³ A *Szociális Forradalom* 1918. szeptember 18-i számának közlése szerint az említett könyvsorozatokban addig a következő kiadványok jelentek meg: *Kommunista Könyvtár*: KUN Béla: *Mit akarnak a kommunisták*. BUCCHARIN Nikoláj: *Osztályharc és forradalom Oroszországban*. LENIN: *A harc útja*. MARX Károly—ENGELS Frigyes: *Kommunista Kiadvány. Forradalmi Írások*: KUN Béla: *Kié a föld*. SZAMUELY Tibor: *Milyen mély a papok zsebe*. LIEBKNECHT Vilmos: *Pókok és legyek*. KUN Béla: *Ki fizet a háborúért?* SZAMUELY Tibor: *Miért hullt le a cári korona?* KUN Béla: *Mi az a tanácsköztársaság?*

¹⁴ LENGYEL József *Visegrádi utca* című könyvében leírja, hogy KUN Béla: *Ki fizet a háborúért* című Moszkvában megjelent röpiratát nemcsak megszerezték, hanem abból november elején faksimile kiadást is nyomtattak. Úgy vélték, mint írja, „hogy jó agitációs hatása lesz, ha Oroszországban megjelent röpiratot adunk a munkások és katonák kezébe”. (75. l.)

is kiadásra kerültek. Ezek a füzetek arról tanúskodnak, hogy a magyar párt eszmei kialakulására a „baloldali” kommunistáknak, a lenini tanításoktól nem egy vonatkozásban eltérő nézetei is hatással voltak.

A „baloldali” kommunisták vezetőjének, BUHARINNAK a következő írásait adták ki: *A kommunisták (bolsevikiek) programja. Az imperializmus diktatúrájától a proletárdiktatúráig. Le a nemzetközi rablókkal! Oszályharc és forradalom Oroszországban. Világ-gazdaság és imperializmus.* Megjelent RADEKNAK *A szocializmus fejlődése a tudománytól a valóságig* c. füzete is.

A „baloldali” kommunistákkal 1918-ban a breszti béke kérdésében álltak fenn alapvető nézeteltérések. LENIN 1919-ben az OK(b)P VIII. kongresszusán a pártprogram vitájában bírálta BUHARINNAK az imperializmust és a nemzeti kérdést illetően elfoglalt álláspontját. LENIN, halála előtt, úgynevezett *Végrendeletében* BUHARIN elméleti nézeteiről azt írja, hogy azok „nagyönis kétkedve sorolhatók teljesen a marxista nézetek közé”. LENIN szerint BUHARINBAN van „valami skolasztikus (sohasem tanulta és azt hiszem, sohasem értette egészen a dialektikát).” (LENIN Művei 36. kötet. 603. l.)

Könyvek, broszúrák, röpiratok a proletárdiktatúra időszakában

A polgári demokratikus forradalom nem tudott és nem akart hozzányúlni a nyomdákhoz és kiadványvállalatokhoz. A proletárdiktatúra a nyomdatermékeket előállító üzemek államosítását azonnal megkezdte és ezzel a sajtószabadságot a munkások számára nemcsak formálisan, hanem ténylegesen is biztosította. 1919 áprilisában a szocializálás végrehajtására és az egész szellemi termelés központi irányítására megalakult a Szellemi Termékek Országos Tanácsa, amely az ezt követő időben központilag intézte a kiadványok lektorálását, sajtó alá rendezését, nyomtatását és terjesztését.

A szocialista forradalom 133 napja alatt megjelent munkák túlnyomó többsége politikai-ideológiai jellegű volt, miután a Tanácsköztársaság legfontosabb és legsürgősebb feladatának a politikai-világnézeti felvilágosító munkát, a szocialista célkitűzéseknek és az új állami berendezkedésnek az ismertetését tekintette. Az ilyen jellegű munkák előtérben állása azonban távolról sem jelenti, hogy a Tanácsköztársaság ne fordított volna gondot a tudományos vagy szépirodalmi művek kiadására is; ha ezekből kevés jelent meg, úgy az elsősorban a blokáddal, a blokádnak következtében mind súlyosabbá váló papírhányal magyarázható.¹⁵

A politikai-felvilágosító füzetek egy része a parasztság, a kisiparosok és kiskereskedők megnyugtatására íródott.¹⁶ Több füzet jelent meg a nőkérdésről, az alkoholizmus elleni küzdelem segítésére, az új iskolarendszerről és a vallásról.¹⁷ *Mit adott a forradalom?* címmel a Közoktatásügyi Népbiztosság a Tanácsköztársaság vívmányait, a már elért eredményeket jól áttekinthető

¹⁵ A Közoktatásügyi Népbiztosság egy 1919. május 3-án kelt jelentéséből kitűnik, hogy a nagy anyaghiány miatt a politikai jellegű könyvek és röpiratok egy részét sem lehetett megjelentetni és ezek közül is csak a „legsürgősebbek és legfontosabbak” kiadására kerülhetett sor. (P. I. Archivum. A II. 7/12.)

¹⁶ *A kigazda és az új rend. Keresztény földműves ember lehet-e kommunista? Miért maradt meg a kisbirtok magántulajdonban? A somogy megyei földműves szövetkezetek. Fehérvári Könyv. Termelőszövetkezet Fejérmegyében. Hová álljon a kiskereskedő és a kisiparos? Meghalt az adó, nincs végrehajtó. Miért nincs értelme a bankjegyelrejtésnek? stb.*

¹⁷ *A nő felszabadítása a kommunista társadalomban. A nők napja. Kommunizáljuk-e Zsófi? A józanság proletárkötelesség. A szeszitalok hatása a szervezetre. Az alkoholizmus okairól. A régi és az új iskola. Kik bántják a vallást, a papot meg a templomot? A vallás a kommunista társadalomban. Paplak és templom stb.*

összefoglalásban ismertette. A magyar munkásmozgalom addig agyonhallgatott történetével két kiadvány is foglalkozott. Közülük az egyik FRANKEL Leónak, „a párisi Commun magyar vezérének” életrajzát ismertette, a másik a „hódmezővásárhelyi munkászendülésről” szólt, és ennek kapcsán a vásárhelyi földmunkások egykori vezetőjének, SZÁNTÓ KOVÁCS Jánosnak állított emléket.¹⁸

Az ideológiai kiadványok között nagyszámmal szerepeltek a marxizmus klasszikusainak, a nemzetközi és a magyar munkásmozgalom vezetőinek az írásai.¹⁹

Érdekességként jegyezhető föl, hogy a magyar Kommün egyik fontos feladatának tartotta MARX *Tőkénének* azonnali magyarra fordítását. Ezzel a feladattal a magyar munkásmozgalom a megelőző évtizedekben nem tudott, talán nem is nagyon akart megbirkózni. Jellemző a sietségre és a lelkesedésre, hogy e feladat megoldására, az anyagot részekre bontva a Közoktatásügyi Népbiztosság egyszerre ötven fordítót mozgósított. A fordítás néhány hét alatt el is készült, és a munka kiadását csak a proletárdiktatúra időközben bekövetkeztétől megdöntése akadályozta meg.

A *Kommünista Kiáltványból* a proletárdiktatúra idején merített papíron negyedréteg alakú díszkiadást adtak ki 3000 példányban. A kiadás nyomását a Tanácsköztársaság fennállásának utolsó napjaiban fejezték be, így az könyvtári forgalomba már nem került. Az ellenforradalom a raktáron levő példányokat — kettő kivételével mind a 3000 kötetet — zúzdába küldte.

Szépirodalmi téren 1919 tavaszán a munkásköltők verseskötetei, két versgyűjtemény, néhány színdarab és novelláskötet látott napvilágot.²⁰ A Tanácsköztársaság idején jelent meg SZABÓ Dezső később hírhedté vált regénye: *Az elsodort falu*.

A külföldi írók műveinek fordítására a Közoktatásügyi Népbiztosság külön fordító irodát szervezett, amely elsősorban a klasszikusok műveinek fordításához fogott hozzá. Az új fordítások az idő rövidségére való tekintettel azonban már nem készülhettek el. Korábbi fordítások alapján a proletárdiktatúra idején ANATOLE FRANCE, BALZAC, ZOLA, VERGA, Knut HAMSUN, Jack LONDON, Leonid ANDREJEV, Washington IRWING és mások könyvei jelentek meg.

¹⁸ KREJCSI Rezső: *Frankel Leó a párisi Commun magyar vezére*. ORMOS Ede: 1894 április 22. *A hódmezővásárhelyi munkás zendülés*.

¹⁹ MARXTól: *A Nemzetközi Munkásszövetség első üzenete. A polgárháború Franciaországban. Szabadkereskedelem és védővám. Bér, ár, profit. Forradalom és ellenforradalom vagy Németország*. ENGELSTól *Az utópikus és tudományos szocializmus* jelent meg. LENIN műveiből a már említettekén kívül még a következőket adták ki: *A burzsoa és proletárdemokráciáról*. (Előadás a III. Internationale Moszkvai Kongresszusán.) *A polgári demokrácia és a proletárdiktatúra. A Szovjethatalom legközelebbi feladatai. Levél az amerikai proletárrátushoz. Harc a kenyérért. Két levél az amerikai munkásokhoz*. — A munkásmozgalom magyarországi vezetői és ideológusai közül: ALPÁRI Gyula, BOLGÁR Elek, FOGARASI Béla, HEVESI Gyula, KUN Béla, LUKÁCS György, POGÁNY József, RÉVAI József, RUDAS László, VARJAS Sándor és mások írásai láttak napvilágot. Új kiadásban jelent meg SZABÓ Ervinnek még a háború előtt írt tanulmánya: *A tőke és munka harca* RÉVAI József bevezetésével.

²⁰ Kiadták többek közt: BODROGI Zsigmond, FARKAS Antal, KOMJÁT Aladár, PETERDI Andor, VÁRNAI Zseni verseit, a *Proletárok verses könyve* és *Szemelvények a magyar forradalmi és szociális költészetből* című gyűjteményes köteteket, MIKES Lajos: *Nem lesz bankett* és VITÉZ Miklós: *Akiknek egy a sorsuk* című színdarabjait, RÉVÉSZ Béla, BRESZTOVSZKY Ede, KELETI Márton, FARKAS Antal novelláit stb.

A politikai-felvilágosító füzetek kiadását a proletárdiktatúra idején a Közoktatásügyi Népbiztosság VII/1. ügyosztálya intézte.²¹ Ilyen tárgyú könyvek, brosrák, röpiratok ennek megfelelően a népbiztosság kiadásában jelentek meg. Egyes kiadványokat a párt adott ki (előbb Magyar Szocialista Párt, majd a kongresszust követően Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja név alatt). Kiadóként szerepelt ezenkívül az Alkohol-ellenes Tanács, a Marx—Engels Munkásegyletem, a Világszabadság című napilap kiadóhivatala, egy esetben a Ruszka-krajnai népbiztosság is.

A párt kiadásában jelentek meg könyvalakban a proletárdiktatúra rendeletei [*Tanácsköztársasági Törvénytár*. (Szerk. PONGRÁCZ Jenő) A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei. 1—5. köt. (1919. március 21—1919. június 30.). Az 1—3. füzetekhez külön tartalomjegyzék és betűsoros mutató is készült.]

A Ruszka-krajnai népbiztosság KRÚDY Gyula: *Havasi kürt* című útirajz kötetét adta ki.

A Tanácsok Országos Gyűléséről készített igen érdekes gyorsírói feljegyzések és a Tanácsköztársaság ún. hivatalos kiadványai általában a kiadó megjelölése nélkül láttak napvilágot.

A proletárdiktatúra vége felé az államosított kiadóvállalatokat sorsszámmal látták el, és egyes ez időben megjelent könyveken a sorszámozott állami kiadóvállalatot tüntették fel kiadóként.

A Tanácsköztársaság idején megjelent könyvek és röpiratok pontos számát, továbbá az egyes kiadványok példányszámát igen nehéz megállapítani. Jól jellemzi a kiadás méreteit azonban a Közoktatásügyi Népbiztosság 1919. június 19-i kimutatása, amely a népbiztosság propagandatermékeiről számol be. E kimutatás szerint június közepéig, tehát két és fél hónap alatt, a VII/1. ügyosztály 80 különböző könyvet és füzetet adott ki, összesen 3 780 000 példányban, nem számítva a magyar kiadványok idegen nyelvű fordításait. A jelentéshez mellékelt kimutatásból egyúttal kitűnik, hogy az egyes füzetek legkisebb példányszáma 15 000, legnagyobb példányszáma pedig 200 000 volt.²²

E rövid ismertetésnek nem feladata a diktatúra idején megjelent politikai, tudományos és szépirodalmi munkák részletes és alapos elemzése. Az értékelést illetően ezért általánosságban csak a következő megállapításra szorítkozom: Mind a felsorolt, mind az itt nem említett munkák, különösen a politikai-agitációs füzetek természetesen nem egyenértékűek és nem hibátlanok. Egyes sietve összeütött brosrákról már a Tanácsköztársaság idején is bíráló megjegyzések hangzottak el, és mai szemmel nézve méginkább lehet a könyvekben és röpiratokban hibákat, kivetni valót, furcsaságokat találni. A kiadványok egészére azonban — és ezt nyomatékosan kell hangsúlyozni — távolról sem a fogyatékoságok a jellemzők. Aki kézbe veszi őket, azt magával ragadja a belőlük áradó forradalmi szellem, a nemes eszmei tartalom, a kiadványokban testet öltött lendület és lelkesedés. Méltán sorolhatjuk e füzeteket szocialista kulturális hagyományaink féltve őrzött dokumentumai közé.

²¹ A VII. főosztály a „szocializmus állami propagandájával” foglalkozott, vezetője SZABADOS Sándor volt. A VII/1. ügyosztály az előbbi főosztály keretében a tudományos propaganda ügyeit intézte VARJAS Sándor irányításával.

²² A legmagasabb 200 000-es példányszámot: *A lakóházak szocializálása* című brosrára érte el. 100 000 példányban adták ki KUNFI Zsigmond: *Proletárkultúra, proletárművészet*. KEMÉNY György: *A forradalmi kormányzótanács rendeletei*. CZAKÓ Ambró: *A vallás a kommunista társadalomban* című előadásokat, *Kommunizáljuk-e Zsófút?* KROPOTKIN: *Szózat az ifjakhoz. A termelés irányelvei a kommunista államban* című brosrákat. A legkisebb 15 000-es példányszámban VARGA Jenő: *Munkásigazgatás* c. füzete jelent meg. (P. I. Archivum. A II. 7/12.)

Bibliográfiák, feldolgozások

Az 1918—1919. évi forradalmak kiadványainak címléírását több, e tárgykorrel foglalkozó bibliográfia tartalmazza. Ezek közül mint egykorú bibliográfiai összeállítás érdemel figyelmet a *Corvina* című hetilap bibliográfiai rovata, amely több-kevesebb rendszerességgel 1918—1919-ben is megjelent, és a könyvkereskedők tájékoztatására kiadók szerint csoportosította az újonnan megjelent könyvek listáját.

A *Corvinával* kapcsolatban figyelembe kell venni, hogy az a Magyar Könyvkereskedők Egyletének volt a közlönye, tehát nem volt hivatalos kiadvány. Bibliográfiai rovata a kiadók adatszolgáltatása alapján készült, távolról sem könyvészeti pontossággal, még kevésbé a teljesség igényével. A Tanácsköztársaság idején a *Corvinát* államosították és tervbe vették, hogy az addigi bibliográfiai rovat helyett könyvészeti mellékletet adnak ki, amely nem kiadók szerint, hanem a tizedes osztályozórendszer alapján tudományáganként fogja az újonnan megjelenő könyveket közölni.²³ Ennek megvalósítására azonban már nem került sor: a terv a Tanácsköztársaság bukásával jóidőre lekerült a napirendről. A *Corvina* az egykorú kiadványokról kétségkívül hiányos képet ad. Az 1918. november 10—1919. március 30. közötti számok 681, az 1919. április 10—július 30 között megjelent számok 205 címléírást tartalmaznak.

A Tanácsköztársaság megdöntése után, az ellenforradalom időszakában, a forradalmi kiadványok jegyzékének pontos összeállítását senki sem tartotta fontos és sürgős feladatnak.

A Magyar Könyvkereskedők Évkönyve, amely addig évi köteteiben a megelőző esztendő könyvtermésének összefoglalását adta, 1918-tól kezdve már nem jelent meg. Így a forradalom könyvtermésének összegyűjtésére csak akkor került sor, amikor 1939-ben, 20 évvel a proletárdiktatúra bukása után, kiadták az 1911—1920 között Magyarországon napvilágot látott könyvek bibliográfiáját, és e kiadvány keretében az 1918—1919-i esztendő anyagát is közzétették.²³ E ciklus-bibliográfia alapján a forradalmak idején megjelent kiadványokat azonban nehezen lehet áttekinteni, mert a bibliográfia a könyvek címeit nem időrendben, hanem betűrendben közli, vagyis a forradalmak kiadványai itt elkeverednek a korábbi évek és a következő esztendő anyagában. Ezenkívül, mint erre a két kötetes munka előszava is utal, a forradalmak idején a kötelempéldányok beszolgáltatása, amelyen a bibliográfia anyaga felépült, hiányos volt és a szerzők e hiány pótlását nem tekintették elsőrendű feladatuknak.

A felszabadulást követően két jelentősebb bibliográfia jelent meg a forradalmak időszakának könyvterméséről. Az egyiket, a *Magyar munkásmozgalmi bibliográfia I—II.* kötetét 1949-ben a Magyar Munkásmozgalmi Intézet adta ki, a másikat *A Magyar Tanácsköztársaság kiadványai és az első kommunista kiadványok* címmel 1958-ban az Országgyűlési Könyvtár állította össze.

²³ Lásd erre vonatkozóan KÓHALMI Béla: *A „Bibliográfia” rovata és a Bibliográfiai Intézet* című cikkét a *Corvina* 1919. július 30-i számában. Ld. továbbá: SZABÓ György: *Kísérlet a rendszeres bibliográfiai munka megteremtésére a Tanácsköztársaság idején.* Irod. tört. Közl. 1959. 2. sz.

²³ *Magyar könyvészet 1911—1920.* BARCZA Imre címanyagának felhasználásával összeállította az Országos Széchényi Könyvtár Bibliográfiai Osztálya. Sajtó alá rendezte KOZOCSA Sándor. 1—2. kötet. Bp. 1939.

A *Magyar munkásmozgalmi bibliográfia* 4. és 5. fejezete tartalmazza a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság kiadványait. E munka összesen 745 címleírást közöl (ebből 53 esik az első kommunista kiadványokra és 403 a Tanácsköztársaság kiadványaira), és ezzel a két forradalom könyveiről, hibák és hiányosságok ellenére is, a legbővebb bibliográfiai anyagot nyújtja.

Az Országgyűlési Könyvtár kiadványa, a könyvek címleírásán túlmenően az egykorú periodikákra, röpiratokra is kitér és anyagát nemcsak betűrendben, hanem tárgykörök szerint is csoportosítja. Az októberi forradalom idején megjelent könyvek leírását e bibliográfia viszont nem közli, illetve ezek közül csak az első kommunista röpiratokkal foglalkozik. A *Magyar Tanácsköztársaság kiadványai és az első kommunista kiadványok* elsősorban azt az anyagot dolgozza fel, amelyet az Országgyűlési Könyvtárban a „Magyar Tanácsköztársaság különgyűjteménye” elnevezéssel gyűjtöttek össze. A proletárdiktatúra időszakából e munkában 347 könyv, brosúra és röpirat címleírása található, tehát valamivel kevesebb, mint a *Munkásmozgalmi bibliográfiában*. Ennek az a magyarázata, hogy e kiadványt a Tanácsköztársaság 40. évfordulója alkalmából igen gyorsan állították össze, ezért e bibliográfia hiányos, sőt több hibát, pontatlanságot is tartalmaz, amire a kritika jogosan mutatott rá.²⁴

Az Országgyűlési Könyvtár bibliográfiájának hiányai indították az Egyetemi Könyvtárt arra, hogy gyűjteményéből azokat a tételeket, amelyek az előbbi összeállításban nem szerepelnek, külön füzetben *Tanácsköztársasági aprónyomtatványok az Egyetemi Könyvtárban* címmel közlétegye.²⁵ Hasonlóképpen járt el a *Magyar Tanácsköztársaság dokumentumai Szegeden* című kiadvány is, amely a négy szegedi közgyűjtemény e tárgykörre vonatkozó anyagát dolgozza fel és az új adalékokat külön fejezetben emeli ki.²⁶ Megjegyzendő, hogy az Egyetemi Könyvtár kéziratként kiadott katalógusában közölt könyvcímek az Országgyűlési Könyvtár jegyzékében valóban nem szerepelnek, a *Magyar munkásmozgalmi bibliográfiában* nagy részük azonban megtalálható. A Szegeden kiadott és egyébként igen gondosan szerkesztett bibliográfia is több olyan tételt közöl új adalékként, amelyeket más korábbi kiadványok már feltártak.²⁷

A polgári demokratikus forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság könyvanyagából szemelvényes bibliográfia található a *Magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai* című sorozat 5. és 6. kötetében.

A proletárdiktatúra szociálpolitikájával és művelődéspolitikájával fog-

²⁴ Ld. PRÁGER Miklós cikkét a *Párttörténeti Közlemények* 1959. 1. sz.-ban. (A *Magyar Tanácsköztársaság kiadványai és az első kommunista kiadványok. Az Országgyűlési Könyvtár Magyar Tanácsköztársaság különgyűjteménye* c. könyvről) A kötetet ismerteti ezenkívül a *Magyar Könyvszemle*. 1959. 2. sz. (ERÉNYI Tibor), a *Valóság*. 1959. 1. sz., a *Jogtudományi Közöny*. 1959. 2—3. sz., a *Magyar Tudomány*. 1959. 4. sz. (KÖHALMI Béla).

²⁵ TÓTH András: *Tanácsköztársasági aprónyomtatványok az Egyetemi Könyvtárban*. Bp. 1959.

²⁶ A *Magyar Tanácsköztársaság dokumentumai Szegeden*. Bibliográfia. Szeged, 1959. E kiadvány nemcsak a könyveket, hanem a sajtót, a rölapokat, a plakátokat és a levéltári forrásokat is ismerteti.

²⁷ A bibliográfia ilyen jellegű fogyatékoságára rámutat FORGÁCS Sándorné A *Magyar Tanácsköztársaság dokumentumai Szegeden* című könyvismertetésében. *Párttört. Közl.* 1960. február—március.

lalkozó egykorú kiadványokat a teljesség igényével tárják fel az e témákkal foglalkozó dokumentum-gyűjtemények.²⁸

Az ellenforradalom nemcsak a proletárdiktatúra idején, de egyes, még a polgári demokratikus forradalom időszakában megjelent könyveket is tiltott kiadványokként kezelt és hivatalból üldözött. A forradalmak bukása után a raktárakban talált készleteket bezúzták, és elrendelték a magánosoknál levő példányok beszolgáltatását is.²⁹ A forradalmak könyvterméséből huszonötéves üldözés ellenére, viszonylag szép számmal maradtak fenn példányok, ami nemcsak a könyvek nagy példányszámával magyarázható, hanem azzal is, hogy a forradalom részvevői, magánosok, vállalva a rejtegetéssel járó kockázatot, a forradalmak könyveit féltett kincsekként elrejtették és megőrizték.

Jelenleg az 1918–1919. évi forradalmak kiadványaiból a legteljesebb gyűjtemény a Párttörténeti Intézet könyvtárában és az Országgyűlési Könyvtárban található, ahol is e nyomtatványokat különgyűjteményekként kezelik és gondozzák. De jelentős számú tanácsköztársasági kiadvány van az Egyetemi Könyvtár „Párttörténet” c. különgyűjteményében, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban és az Országos Széchényi Könyvtárban is.

A forradalmak könyveiről, brosúráiról és röpiratairól részletes elemzés, feldolgozás még nem jelent meg. Amit az ellenforradalom ezzel kapcsolatban összehordott, az annyira egyoldalú, rosszindulatú és tényanyagát tekintve is hibás, hogy történelmi feldolgozásnak nem tekinthető. Marxista részről 1918–1919 könyvkiadásának története még megírásra vár.³⁰

ANDRÁS SIKLÓS: ZUR GESCHICHTE DER VERLAGSTÄTIGKEIT WÄHREND DER UNGARISCHEN REVOLUTIONEN IN DEN JAHREN 1918–1919

Ein sicherer Beweis in Ungarn für eine allgemeine Umstimmung lag in dem Erschlaffen des Interesses gegenüber der Kriegsliteratur und in einem regeren Interesse für die sozialistische Literatur.

Die im Oktober 1918 siegreiche bürgerliche demokratische Revolution setzt die Kriegszensur außer Kraft und inartikulierte die Pressefreiheit. Diese Deklaration ist jedoch nur eine Formalität, da die Revolution die Druckereien und Verlage im Eigentum der früheren Inhaber läßt. Der Aufschwung der politischen Literatur, die Veröffentlichung von der Unabhängigkeit und den demokratischen Anschauungen Ausdruck gebenden

²⁸ *A Magyar Tanácsköztársaság szociálpolitikája*. Válogatott rendeletek, dokumentumok, cikkek. Bp. 1959. *A Magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikája*. Válogatott rendeletek, dokumentumok, cikkek. Bp. 1959. Az egykorú kiadványokat felsoroló bibliográfia a kötetek függelékében található.

²⁹ BALOGH József: *A propaganda* című tanulmányának (megjelent *A Bolsevizmus Magyarországon*. Bp. 1921. c. kötetben) közlése szerint a raktárkészleteket nem tudták bezúzni, és ezért azokat egy börgyár két nagy kazánjában égették el. A nyomtatványok súlyát a tanulmány 2160 métermázsában jelöli meg. (162–163. l.) Hasonlóan adja elő ugyanezt HUSZÁR Károly: *A bolsevizmus kulturpolitikája* c. cikkében (megjelent *A proletárdiktatúra Magyarországon*. Bp. 1920. c. kiadványban) azzal a különbséggel, hogy ő az elégetett iratok mennyiségét 2000 mázsára becsüli.

³⁰ *A Könyvbarát* 1959. januári és februári számában SZILÁGYI Jánosnak két kisebb tanulmánya jelent meg e tárgykörből. *(A könyvkiadás a Tanácsköztársaság alatt és Szépirodalmi könyvek a Tanácsköztársaság alatt.)* E cikkek inkább csak ismertető jellegűek és mint ezt szerzőjük is hangsúlyozza, semmi esetre sem teszik feleslegessé a forradalmak könyvtermésének alapos tartalmi elemzését, részletes feldolgozását.

Publikationen erfolgen nicht so sehr zufolge der Pressefreiheit, sondern sind die Folgen des Druckes der revolutionären Stimmung.

Es erscheinen zur Zeit der bürgerlichen demokratischen Revolution die ersten Publikationen der Ungarischen Kommunistischen Partei. Die Veröffentlichungen vermitteln die Leninschen Ideen, die Lehre der Bolschewiken, sind Vorbote zukünftiger Ereignisse und behaupten, trotz ihrer geringen Zahl einen wichtigen Posten in der politischen Literatur dieses Zeitabschnittes.

Die Proletardiktatur verstaatlicht die Druckereien und Verlage. Zur Vollstreckung der Sozialisierung und einer Zentraleitung der gesamten geistigen Produktion wird im April 1919 der »Landesrat für die Geistige Produktion« ins Leben gerufen. Als dringendste Aufgabe betrachtet die ungarische Kommune die Herausgabe von Werken politisch-ideologischen Charakters, arbeitet aber zugleich einen Plan für die Ausgabe wissenschaftlicher und belletristischer Werke aus. Die Publikationen der Räterepublik sind von revolutionärem Geist und edlem ideellem Inhalt durchtränkt. Die Zahl und Auflagenhöhe der Drucksorten sind trotz des Papiermangels erstaunlich hoch. Die die Buchproduktion der Proletardiktatur bekanntgebenden Bibliographien enthalten über 400 Titelaufnahmen von Büchern und Broschüren.